

AZ IRODALOM — ERŐNK FORRÁSA

Eljött a pillanat, amikor minden erejét összeszedi a világ, hogy jövő sorsának kedvező irányt adjon. De nemcsak a gyárak feszülnek végső erőfeszítésre, nemcsak az arcvonalak keményednek meg a felülmulthatatlan próbára. A lélek is érzi, hogy voltaképen minden tőle függ és ezért minden erejét összegyűjti, mindazt, amit az ősök példája és az utódok létérdeke sugall, amit a józan önismeret és az ösztön titkai ígérnek, mindent, hiszen élet és halál fordul meg erőgyűjtésének sikerén.

Az erő éppoly „ragadós“, mint az erőtlenség. Egy erős lélek fenntart egy csomó gyöngye lelket, egy szuggesztív erejű gyáva ember magával ragad egy tucat egészséges, de bizonytalan embert.

Injekciók megfordíthattak egy súlyos betegséget. Ezért kutat életmentő injekciók után a lélek is, amelyek megszilárdíthatják lappangó erejét s túsegíthetik a válságon, hogy aztán majd csak úgy emlékezzék bajára, mint rossz és nagyon valószínűtlen álmra.

Minden lélek ösztönszerűen magában is keresi az erő forrásait, mint kenyeret az éhező, frissülést a tikkadtszájú lázbeteg. De miért ne keressük együtt, egyívású lelkek, mikor nekünk magyaroknak itt van közös nagy kincsünk, erőforrásunk: az irodalom, melyben minden magyar találkozhat. Benne megtalálható mindaz, amit Isten kiválasztott költői révén mondat el a magyaroknak önmagukról és valamennyiük javára. Mindaz, ami az írásművészet tökéletes formába ömölve bizonykodik a maga jelentőségéről.

Nemzeti erőnk is elsősorban irodalmunkban buzog frissen. Ha tudatára akarunk jutni, olvasnunk kell. Ha meg akarjuk nyugtatni magunkat, akkor is olvasnunk kell. Ha a végsőig akarjuk fokozni lelkünk ellenállását, akkor is irodalmunkhoz kell fordulnunk segítségért.

Ne mondja senki, hogy akkor hát az, aki nem olvas, az nem lehetne erős. Dehogynem! — csak hogy a mások olvasása révén. A falusi írástudatlan a tanítója révén, aki „erőt olvasott“ magának s most tovább tudja adni annak, aki nem olvasott vele. A pap révén, az iskolásgyermek révén, a szájról-szájra adott mese és nóta révén, így vagy úgy, de mind kapunk erőt irodalmunktól. Az irodalom nemcsak a könyvekben van, de a „levegőben“ is: mindnyájunkat átjár és irányít. Ha erő van benne, ezt az erőt érzi minden porcikánk. Gyorsabban, melegebben kering tőle a vérünk, megacélozódik tőle az akaratunk, merészség költözik belénk és habozás nélkül születnek bennünk a szükséges elhatározások.

Egy nagyon átlátszó példával kezdjük.

Nemrég ünnepeltük ismét 1848. március 15-ének, a szabadság örömnempeének évfordulóját s visszaemlékeztünk Petőfi *Nemzeti dalára*, a

híres „Talpra magyar!“-ra. Ez a gyújtóhatású költemény többet tett a márciusi ifjak, jogászok, írók és polgárok megmozdítására, mint minden politikai program. A „12 pont“-ot csak nagyon kevesen tudnák, ma felsorolni, de Petőfi versét mindegyikünk betéve tudja. Igen, mert ez irodalom, míg a 12 pont csak „írás“.

És Petőfi azzal győzött az átlagemberek óvatossága és habozása fölött, hogy felszabadította a bennük lappangó nemesebb erőket. A „Talpra magyar!“ igazi riadó, mely felkorbácsolja a jobb ember véréét. Arcába kergeti a szegyenpírt, amikor megmutatja neki, milyen megalázó a rabság s mily borzasztó széles az ür a dicső ősök és a nyúlászívú utódok között. Ráveszi hallgatóit, hogy a jelen kockázatával szemben vessék a mérlegbe a jövő sírontúli dicsőségét.

*„Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket . . .“*

Úgy játszik a költő a polgári hallgató szívének húrjain, hogy az meg kell, hogy tagadja veleszületett féltékenységét s minden meggondolást oda kell dobnia a vonzó képernt: ahogy az unokák imádkoznak az ő, a nagy emberré vált átlagember sírjánál... S most már mindnyájan esküsznek és lábuk indulásra feszül. Talpra szöktek és most már nem hullanak többé vissza tespedt tétlenségükbe.

Riadó, „talpra magyar“ nagyon sok van a magyar irodalomban. Nagy költők és írók mindig gondoskodtak róla, hogy a harcaiba belefáradt magyar el ne szenderedjék örökre. Virrasztóul ült melléje a költő, vagy kürttel ébresztette. A méltatlankodás korbácsát suhogtatta feléje vagy önbecsülésére hivatkozott, mindegy, de így is, úgy is fokozta életerejét. Most a támadó honvédek hadnagyát festette a magyarok elé, aki halálos sebével összeroskadva is csak egy szót tud: „Előre!“; majd a menekülő erélyiek elé veti oda akadályul azt a minden szenvedésre erőtadó szót, hogy „Eredj, ha tudsz!“ Az egyik szó mozgást parancsol, a másik megállást, de mind-egyik erőt ad, mérhetetlen erőt, amit senkisémet sejtett önmagában s most fájdalommal-boldogan érzi, hogy milyen erős is lett! Nemcsak a mozgás erő jele, hanem a helybenmaradás is, ha kell. „Rendületlenül!“ — mondta ki a nagy szót egy harmadik költő, s a magyar, mikor ezt a szót hallja, érzi, hogyan gyökerezik földbe a lába az őrhelyen. Ez is riadó, amaz is, a különbség csak az, hogy az egyik a szabad mezőn bontakozó seregnek szól, a másik a várvédőknek. Fontos csak az, hogy világosan érezzék, hogyan válik a lelkük márvánnyá, acéllá, hogyan telik meg villanyossággal.

Sokan tapasztalták már magukon a nemzet költői imádságainak, halhatatlan költeményeknek sorsdöntő hatását. Miért szilárdult meg kétségekben hanyódó lelkük a *Himnusz* hallatára? Mert — okát aligha tudják — erőt kaptak az örök szavaktól, illetőleg pontosabban: az örök szavakon át ömlő erős lélektől.

Emlékszünk-e az Újtestamentum egyik legszebb helyére: amikor Jézus megérzi, hogy a gyógyulást kereső, beteg asszony megérintette az ő ruhája szegélyét. Megérzi, hogy „erő folyt ki belőle“. Mint Isten Fiának palástjából, úgy árad az erő Isten szépmíveseinek, a nagy művészeknek szavaiból is.

És okvetlenül azt kell mondania magában az embernek, aki ezt az erőt magába áramolni érzi, hogy a tökéletes szépségű szó bizonyára azért ilyen szép, mert Istennek terve van vele: az Ő ereje dolgozik általa. S tágabban: azt is fölteheti az ember, hogyha egy ilyen sorsüldözötte népnek, mint mi vagyunk, ilyen csodálatosan szép és nagy irodalma van, az azért is van, mert Istennek terve van ezzel a néppel. Nem az, hogy elveszítse — hiszen hányszor könnyen megtehetette volna! —, hanem az, hogy megmentse az örökkévalóság számára, ahová irodalma már átmenekedett.

Gúnyolódhatnak a kishitűek: ugyan szép bizonyíték! Pedig mi mégis tovább bizonykodunk vele. Ez a nagy és erős lélek, amit a magyar irodalom elárul, nem férhet törékeny testbe. Az a nagy nemzet, amely irodalma tükréből felénk ragyog, nem illik csonka országba. A magyar irodalom nem is annyira vágyaival és álmaival fejezi ki igényét az egész Magyarországra, mint inkább lelke erejével és szépségével. S akarva-nem-akarva kiált fel a költővel:

*„Az nem lehet, hogy ész, erő
És oly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.“*

Igy tartja természetesnek a költő, aki mélyebbre lát nálunk. De aki nek ez sem elég, annak fogjuk meg a kezét s vigyük közelebb a nagy erők forrásához. S nézzük meg vele: hogyan ad erőt az irodalom a nemzetnek, hogy az igazán akarjon és tudjon győzni és élni.

Az egyik eszköze: a példa. Bevezetőben megmutattuk, milyen ragályos a bátorság. Toldi Miklós vére nem lehet gyáva. Kukorica Jancsi huszár-bajtársai nem lehetnek fejlődő vénasszonyok. Attila utódaiban duzzadni kell az erőnek és Bőjthe János példája mutatja, hogy duzzad is. Testierő, méginkább furfangos ügyesség és vakmerő bátorság: ezt mutatja az irodalom tükre s a mai ember, mikor e tükör elé áll, maga is kihúzza magát, kipödrí a bajuszát, feltűri az ingeujját s Zrinyivel kiáltja oda a magyarság ellenségeinek: „Ne bánts a magyart!“ Akármilyen kevésé vitézi viselet a mai ember köznapi zakkója vagy gúnyája, a példa ragadós és 1943 vagy 1915 hősei nem maradnak el az irodalom hősei mögött.

A másik eszköz: a lélek megtisztítása és fölemelése. Nagy csaták előestéjén a régi vitézek megáldoztak vagy úrvacsorához járultak, mert a tiszta lélek győzhetetlen. Mennyit tett és tesz a magyar irodalom a magyar ember lelkének tisztulásáért! Hányszor száll vele perbe s kényszeríti önvallomásra, lelkiismeretvizsgálatra, mutat rá hibáira, amiktől szabadulnia kell! Vörösmarty vagy Ady — s annyi más költőnk és regényírónk — nem engedi, hogy elbizzuk magunkat: a gőg erejénél sokkal többet ér a megtisztulás ereje! Lám, Arany János Attilája azért pusztul el, mert nem tud uralkodni fő hibáján: a hirtelen haragon. Kodolányi *Földindulás* c. drámájának alakjai pedig azért sietnek a romlás felé, mert nincs elég erejük legyőzni a vidékük átkos divatját: az egykézést. Ahány hibára döbbernünk rá, annyszor kapunk erőt s ha egészen tisztán, a bűnbánók fehér köntösében állunk önmagunk előtt, akkor egyetlen hatalom sem fog erőt venni rajtunk: minden új vész hullámaikat le tudjuk majd rázni magunkról.

A lélek fölemelése az eszmény felé — ez is az irodalom erőadó feladata. Az irodalomnak kell napról-napra bebizonyítania a mi számunkra,

hogy igaz a bibliai mondás: „Nemcsak kenyérral él az ember, hanem Isten igéjével is!“ Szűkös időkben, a sokszor ránk következő „hét sovány esztendőben“ egyetlen erőnk az, hogy lelkünk a maga nagy, időtlen reményeibe kapaszkodhatik. Nem az a fontos — sűgja nekünk —, hogy megmaradj, hanem, hogy boldogabb legyen a gyermeked, hogy átvészelve a vihart a néped: mi ehhez képest — *neked magadnak is* — a te életed? Nehéz eljutni erre a magaslatra, de lehetséges. S ha eljutottunk oda, hogy együttérzünk Jókai egyik-másik hősével, aki feláldozza életét a hazájáért, a családjáért, vagy Márai Sándor kassai polgáráig, akinek többet jelent a *művészete* minden másnál, ezen a világon, akkor már mi is elkezdünk emelkedni s akkor a legnagyobb megpróbáltatások sem teperhetnek le bennünket. Ha szemünket nem a mára szegezzük, hanem távoli, örök eszményekre, akkor egy pillanatra sem veszíthetjük el nyugalmunkat. Akkor Isten tenyerén érezzük magunkat, aki talán eltűri, hogy hajunk szála leessék a fejünkről, de azt semmi esetre sem, hogy bárki megcsúfolhassa hitünket.

El lehet jutni egy magaslatra, ahol már nem árthat nekünk földi hatalom. De ehhez csak az irodalom segíthet bennünket.

Mert maga Isten is irodalomban nyilatkoztatta ki magát nekünk. A Szentírás a legremekebb irodalmi alkotás. A legszebb és legmélyebb könyv, amit ember valaha is olvashatott. És az Údvözítő a legnagyobb remekíró, akinek gondolatai és stílusa máig sem vesztettek erejükből.

Beszélhetnénk még arról a irodalomról is, amely felvidít, vagy megnyíhít, szórakoztat és eltereli figyelmünket, azaz: pihentet és így gyűjtet velünk erőt. De fölösleges: ezt a receptet mindenki ismeri és mindenki él vele.

E helyett az irodalomról mint a szeretet eszközéről kell beszélnünk. Igaz: az irodalom nemcsak a szeretetét, hanem az emberismeretét is. Ha harcolni akarunk, ő segít hozzá, hogy megmutassa nekünk ellenfeleink arcát, gondolkozásmódját és szenvedélyeit és így fölvertezen bennünket a harcra. De minden óvatossági rendszabály mögött ott van a nemzettestvérek iránti, egyre növekvő szeretet. Arany és Petőfi kora, Gárdonyi és Tömörkény kora, s a mi korunk is egyetlen nagy, meleg áramlás a magyar föld népe felé. Mintha csak egy hatalmas kórus volna az egész: „Szeressétek egymást! Fogjatok kezét ezen a láncon elektromos áram fut majd át és senki nem mer betörni a neki halálos körbe! Szeressétek egymást és az, hogy egymásra gondoltok, egymás terhét hordozzátok, annyi erőt ad nektek, hogy minden csodára képesek legyetek!“

Zeng felénk a magyar irodalom kórusa s mi hálásan érezzük, hogy dagad bennünk az erő, hogy csökken a kishitűség. És remélem, készek vagyunk a válasszal. Mert egész életünk lesz a válasz. *Hankiss János*

A KISGAZDA SILÓJA

Kedves Hallgatóim!

Aki nem halad, az elmarad — mondja már régen a közmondás. A közmondásokban pedig mély és nagy igazság rejlik. Aki postakocsin akar utazni a repülőgépek korában, az biztosan megkésve ér a célba. Aki ma is